

Historia regionu

Autor: Agnieszka Piotrowska

Początki państwowości na ziemiach kujawskich związane są z państwem plemiennym Goplan i jego głównym ośrodkiem w Kruszwicy (wspomniani w Geografii Bawarskiej z IX w.), zostali oni jednak wchłonięci przez Polan. Nazwa Kujawy pojawiła się po raz pierwszy w Bulli Gnieźnieńskiej (1136). Pierwotnie nazwa Kujawy odnosiła się tylko do obszaru nadwiślańskiego, od XIII wieku zaczęto jej używać na określenie ziemi kruszwicko-włocławskiej. W połowie X wieku Piastowie zjednoczyli Wielkopolskę, Kujawy i Mazowsze. Bolesław Krzywousty podbiwszy Pomorze, podzielił je na część zachodnią, którą przyłączył do Wielkopolski, i część wschodnią (kasztelania wyszogrodzka), którą wcielił do Kujaw. Po śmierci Kazimierza Sprawiedliwego (1194) Kujawy należące do ziemi mazowieckiej zostały zajęte przez Mieszka Starego, który osadził tam swego syna Bolesława. W 1206 roku przeszły one w ręce Konrada, brata księcia krakowskiego, Leszka Białego. Około 1233 Konrad I Mazowiecki ponownie utworzył księstwo kujawskie dla swego syna Kazimierza I. W 2. połowie XIII w. Stolicą Kujaw został Inowrocław, a biskupstwo miało swą siedzibę we Włocławku. Po śmierci Kazimierza I Kujawskiego księstwo rozdzielono na księstwa inowrocławskie (Ziemomysł) i brzesko-kujawskie (Władysław Łokietek). Kiedy Łokietka wygnano, Pomorze Gdańskie wraz z Wielkopolską i Kujawami dostało się Przemysłowi II, a po jego śmierci Wacławowi II. Władysław Łokietek po powrocie z wygnania zjednoczył państwo, do którego włączył również księstwo brzesko-kujawskie, jego syn zaś wykupił od Władysława Białego księstwo gniewkowskie, będące częścią ziemi inowrocławskiej. Od 1329 roku Krzyżacy co roku napadali na Kujawy, a w 1332 r. zdobyli je. Ziemię tę udało się odzyskać Kazimierzowi Wielkiemu na drodze zabiegów dyplomatycznych (sąd papieski, 1339) i rozmów z władzami zakonu. Wyrazem kompromisu obu stron był pokój (Kalisz 1343), w którym król Polski zrzekł się Pomorza Gdańskiego i ziemi chełmińskiej, natomiast Krzyżacy zwrócili Kujawy i ziemię dobrzyńską. W 1364 roku Kujawy wcielono do Królestwa Polskiego i podzielono na województwa i powiaty. Podział na województwo brzesko-kujawskie i inowrocławskie ze wspólnym sejmikiem w Radziejowie, wykształcony ostatecznie w XV wieku, istniał do upadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W 1431 zakon krzyżacki złamał traktat melneński i spustoszył przy pomocy posiłków inflanckich ziemię dobrzyńską, Kujawy i Krajnę.

Na Kujawach w XVI wieku przeważały mniejsze gospodarstwa kmiecie niż na pozostałym obszarze Prus Królewskich, a mimo to czerpano ogromne zyski ze sprzedaży zboża. Z polskich ziem na Kujawach najdłużej (do lat osiemdziesiątych XV w.) utrzymywał się ruch husycki (ośrodki w Inowrocławiu, Chełmcach, Pakości, Brześciu Kujawskim, Bodzanowie koło Lubrańca). Za udział w nim spalono na stosie ks. Macieja (ok. 1480 r.) oraz kuśnierza Mikołaja z Nowej Nieszawy. Kontynuowali ten ruch arianie (Jan Niemojewski). Wskutek I rozbioru Prusy zagarnęły znaczną część województwa inowrocławskiego i zachodnią województwa brzesko-kujawskiego. Niemcy kolonizowali Kujawy już w czasie budowy Kanału Bydgoskiego (1772-1774). Po II rozbiorze całe region przeszedł pod panowanie Prus. W 1815 na mocy postanowień kongresu wiedeńskiego Kujawy zostały podzielone pomiędzy Królestwo Polskie i Królestwo Prus: województwo brzesko-kujawskie (powiaty aleksandrowski, radziejowski i włocławski) pozostało w Królestwie Polskim, województwo inowrocławskie (powiaty inowrocławski i mogileński) zagarnęły Prusy. Podział ten przetrwał do początku I wojny światowej. W 1909 powstało Muzeum Kujawskie we Włocławku założone przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Kujawy znalazły się po I wojnie światowej w II Rzeczypospolitej. Do 1938 roku zachodnia część Kujaw należała do województwa poznańskiego, część wschodnia natomiast do województwa warszawskiego. W 1938 roku niemal całe Kujawy stały się częścią województwa pomorskiego. Podczas II wojny światowej Kujawy znalazły się w granicach Kraju Warty (Warthegau), tylko rejon Bydgoszczy włączono do Okręgu Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie (Gau Danzig-Westpreussen). Do niedawna region wyróżniała gęsta sieć wąskotorowych linii kolejowych. Obecnie nie jest już ona wykorzystywana do przewozu pasażerów, lecz nadal ma znaczenie w transporcie płodów rolnych.

Dane za: Historia Pomorza, red. G. Labuda, t. 1, Poznań 1969.

Z. Gloger, Geografia historyczna ziem dawnej Polski, Kraków 1903, s. 21-22.

Z. Guldon, Kształtowanie się regionu kujawskiego w XII-XVIII wieku, [w:] Literatura Ludowa. Kujawy 1963, nr 2-3, s. 4-5.